

Om att utveckla elevernas demokratiska kompetens

Skolans uppdrag att fostra demokrater

” Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund... Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på.... Skolan ska ansvara för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem” (Lpo 94)

Citaten ovan är tagna från Läroplanen för grundskolan (Lpo 94). Om vi läser det noga ser vi att det är ett rätt omfattande demokratiuppdrag som skolan har. Uppdraget innefattar inte bara att förmedla kunskaper om demokratins värden till eleverna utan även att förankra dessa värden. Skolan ska med andra ord verka för att eleverna värdegrundsmässigt såväl accepterar som omfattar demokratins värdegrund.

Inte heller räcker det med att förmedla kunskaper om hur man som samhällsmedborgare kan delta i den demokratiska processen utan skolan ansvarar även för att eleverna utvecklar sådana färdigheter.

Ovanstående skulle kunna sammanfattas med att det är skolans uppdrag att utveckla elevernas demokratiska kompetens. Det vill säga att fostra demokrater. I detta ligger även att få eleverna att se det som meningsfullt att engagera sig och delta i demokratiska processer.

Välkommen att läsa det andra numret av Inspirationsbrevet Låt Stå – Om hur skolan kan utveckla elevernas demokratiska kompetens.

INNEHÅLL:

Du har framför dig nr 2 av Låt stå! Ett inspirationsbrev från Skoluppdraget.se som vänder sig till dig som arbetar i skolan eller med skolan som arbetsfält och är intresserad av hur skolan kan arbeta med värdegrunds-, samhälls- och förebyggande frågor.

Temat för detta nummer är: Att fostra demokrater.

- Klassrumsklimatets betydelse
- Värdegrundsperspektivet i kunskapsundervisningen och vice versa
- Vilka kunskaper premierar vi?
- Elevinflytande
- ”Den odemokratiska eleven”
- Sammanfattning

Vill du veta mer om Skoluppdraget.se – välkommen att besöka vår hemsida: www.skoluppdraget.se

Klassrumsklimatets betydelse

Framgångsrik demokratisk fostran börjar i klassrummet och det är i positiva och respektfulla relationer mellan lärare och elever som elevers demokratiska kompetens främst utvecklas. Därför bör läraren eftersträva att skapa detta positiva och respektfulla klassrumsklimat.

Känner eleverna att det är accepterat såväl av lärare som av klasskamrater att diskutera och uttrycka värderingar och åsikter kring det som är lektionens tema och läraren även uppmuntrar sådana diskussioner främjar det elevernas demokratiska utveckling. Förmågor som att ta ställning, argumentera, lyssna på och reflektera över andras åsikter, acceptera olikheter, sträva efter att nå samförstånd och konfliktlösning är alla demokratiska färdigheter som utvecklas i det öppna och respektfulla klassrumsklimatet.

Värdegrundsperspektivet i kunskapsundervisningen och vice versa

Denna, en av mina ”pedagogiska kätthästar”, var med redan i det förra inspirationsbrevet men det tål att upprepas. Ett sätt att, i enlighet med läroplanen, både förmedla och förankra värden är att ha för vana att knyta värdegrundsdiskussioner till de kunskapsområden eleverna för tillfället arbetar med. Forskning har visat att om elever ska utveckla demokratisk kompetens, det vill säga att känna till, förstå och kunna praktisera demokratins spelregler, omfattas av dess värdegrund samt känna det meningsfullt att delta i demokratiska processer, räcker det inte med att lära in fakta. Utan det krävs också att eleverna ges möjlighet att diskutera sin egen inställning till demokrati och politiska frågor. Läraren bör därför eftersträva att ställa de för eleverna relevanta frågorna kring temat.

Dessa frågor väcks bäst i undervisningssituationer där eleverna får diskutera och argumentera utifrån fallstudier samt i värderingsövningar och dilemmauppgifter.

Undervisningen måste utöver det givetvis kopplas till elevernas konkreta livsvärld i närmiljön. Kunskap om demokratins födelse och utveckling i det gamla Grekland ska eleverna naturligtvis ha. Men vill vi nå deras värdegrund och väcka deras engagemang måste även exempel på demokrati belysas ur ett för eleverna välkänt och relevant vardagsperspektiv. Det finns därför ett värde i att låta eleverna utifrån sin horisont formulera och undersöka egna frågor kring demokrati.

Vilka kunskaper premierar vi?

Med risk för att slå in en eller annan vidöppen dörr, eller kanske irritera någon, skulle jag ändå kort vilja väcka tanken kring vilka kunskaper som premieras i skolan. Om vi återkommer till det citat från Lpo 94 som inledde detta inspirationsbrev. Vad är det som, i de allra flesta fall, efterfrågas och premieras? Är det de förmedlade kunskaperna eller är det de förankrade kunskaperna? I exemplet som följer, vem av de två eleverna premieras i dagens skola? Är det den elev som kan rabbla kommunalval, landstingsval, kyrkoval och riksdagsval på frågan - vilka fyra olika val vi har i Sverige? Eller är det den elev som på raster och i klassrummet medlar och löser konflikter mellan klasskamrater? I kursplanen för samhällskunskap står under mål som eleven ska ha uppnått för betyget godkänt – ”Eleven skall ha kunskap om demokratins framväxt och funktion samt kunna tillämpa ett demokratiskt arbetssätt.” Jag kan inte tolka det eller Lpo:s text på något annat sätt än att även den andre elevens kompetens måste premieras och räknas in i betygssättningen. Vad tycker du?

Ett sätt att visa på för eleverna att det är viktigt att göra kunskap till sin egen är att exempelvis ha som vana vid prov att ställa en mer öppen värdegrundsfråga där eleven får diskutera och argumentera utifrån sin ståndpunkt och sin verklighet. Det blir ett mått på kunskapens förankring hos eleven. Exempel på sådana frågor är: Vad tycker du, är demokrati bra? Om ja, varför då? Om nej varför inte? Eller: Ge exempel på när du använder demokrati i din vardag. Hur tycker du att det fungerar? Eller varför inte: Frihet, jämlikhet och broderskap var franska revolutionens ledord – vad är frihet, jämlikhet och broderskap för dig?

En förutsättning för att eleverna ska kunna ge utförliga och bra svar på sådana frågor är att de är vana att föra värderingsmässiga resonemang,

vilket de blir om det är en naturlig del i undervisningen. En annan förutsättning är att deras svar tas på allvar och att det värdesätts vid bedömningen av provet. Annars genomskådas värdegrundsfrågan direkt som det alibi den då faktiskt är.

Elevinflytande

Det krävs mer än undervisning om och i demokrati för att skolan ska uppfylla sitt demokratiuppdrag. Det krävs även att eleverna får uppleva och omfattas av demokrati och ges möjlighet till ett reellt inflytande. Att skolans verksamhet genomsyras av demokrati. Skolans demokratiuppdrag i undervisningen går inte att skilja från skolans arbete med elevernas inflytande, de är varandras förutsättning.

Elevernas inflytande ska öka med stigande ålder och mognad står det i styrdokumentet. Och det är viktigt för elevernas utveckling av demokratisk kompetens att de ges möjlighet till inflytande och delaktighet i utformningen av undervisningen, i arbetsmiljöfrågor, kvalitetsutveckling, konfliktlösning med mera. Att klassråd, elevråd och skolkonferens utformas på ett sådant sätt att demokratiska verktyg tillämpas och att elevernas arbete tas på allvar och har betydelse.

”Den odemokratiska eleven”

Den svenska skolan är inte värderingsneutral. Det är mycket tydligt i skolans samtliga styrdokument att skolan som samhällelig institution och alla som verkar inom skolan ska stå upp för det demokratiska samhällets värdegrund. Demokrati, mänskliga rättigheter och allas lika värde är värden som ska genomsyra och förmedlas genom verksamheten.

Vad gör man då om en elev uttrycker och säger sig stå för odemokratiska värderingar? Ungdomar som söker sig till odemokratiska ideologier och i förlängningen till odemokratiska organisationer känner ofta ett starkt utanförskap, att man inte passar in i skolan och i samhället. Om då vuxenvärldens och skolans reaktion på den unges val av ideologisk tillhörighet, exempelvis nynazism, blir att exkludera denne, exempelvis genom att inte ta diskussionen utan enbart reagera med ilska och avsky över elevens åsikter. Eller att på olika sätt isolera eleven i skolverksamheten. Då bekräftas och cementeras elevens utanförskap och därigenom dennes värderingar.

Det blir en ond spiral där elev och skola från varsitt håll förstärker utanförskapet. Även om denna behandling av eleven kan förstås så är den inte försvarbar. Skolan har som sagt ett uppdrag att fostra demokrater. Därför måste skolan göra sitt yttersta för att motverka att odemokratiska ideologier får fäste bland eleverna. Och detta görs främst genom en öppenhet inför och en ständigt pågående diskussion om de värden som skolan ska förmedla. I dessa diskussioner kan läraren tidigt upptäcka om någon börjar dras mot odemokratiska åsikter. Om så sker, bör det föranleda åtgärder där föräldrar och eventuellt andra för eleven viktiga vuxna involveras. Ofta är glidningen åt dessa odemokratiska åsikter ett rop på hjälp eller en önskan att bli sedd. Om vuxenvärlden då ser individen bakom de ”förfärliga åsikterna” och reagerar med omtanke och dialog istället för ilska är möjligheterna goda att den negativa processen bryts. Man kan även behöva hålla ett extra vakande öga på eleven under en längre tid så att han eller hon inte glider iväg igen.

Sammanfattning

Skolan är möjligheternas arena. Vi har genom skolplikten lång tid på oss att förmedla och förankra kunskaper. Kunskaper som vi som individer behöver för att kunna fungera i samhället och kunskaper som krävs av individerna för att samhället ska fungera. En av de kanske viktigaste kunskaper man behöver tillägna sig, både ur ett individperspektiv och ur ett samhällsperspektiv är demokratisk kompetens.

Skolan ska enligt styrdokumentet stå upp för, förmedla och hos eleverna förankra grundläggande demokratiska värderingar. Eleverna ska under sina skolår utrustas med demokratisk kompetens. Det sker bäst i en skolmiljö där en respektfull och positiv dialog om värdegrundsfrågor sker kontinuerligt. Där kunskap även ges en värdegrundsdimension. Där eleverna får använda demokratiska verktyg, ges inflytande och möjlighet att påverka. Och där odemokratiska åsikter bemöts med tydliga ställningstaganden men samtidigt med en omtanke om individen bakom dessa åsikter.

Skolan som samhällsinstitution och de som arbetar inom skolan har en unik möjlighet att göra skillnad såväl för den enskilda individen som för samhället i stort. Kan man ha ett viktigare uppdrag än att se till att kommande generationer utrustas med demokratisk kompetens? För utan demokratisk kompetens är det inte längre någon demokrati.

Niklas Odén / Skoluppdraget.se

Januari 2008

Utbildning med mera.

Är ni intresserade av utbildning eller samarbete kring de frågor som inspirationsbrevet tar upp?

Hör av er till:

niklas@skoluppdraget.se / 070 637 05 02

Nyheter i korthet från skoluppdraget.se

- ANT-undervisning på ett helt nytt sätt. På www.tobaccoschildren.org hittar du skolmaterial på svenska om tobak, fattigdom, barnarbete och miljöförstöring. Så har tobaksfrågan inte tagits upp i svenska skolor förut.
- Skoluppdraget.se har i uppdrag att skriva en lärarhandledning för EXIT Fryshuset. Klar under våren.
- Skoluppdraget.se inleder samarbete med DN / Expressens mediacentrum – Bakom rubrikerna. Aktuella nyheter kommer kompletteras med lärar- och elevmaterial – håll utkik under våren på www.skoluppdraget.se
- Skoluppdraget.se skriver nya artiklar om elevinflytande för Myndigheten för skolutveckling. Kommer finnas tillgängligt i början på mars www.skolutveckling.se